

ARQUEOLOGIA HIDRÀULICA

EL MISTERI SOBRE L'ORIGEN DEL NOSTRE SISTEMA DE REGADIU

ARACELI ORTIZ VALERO
LLICENCIADA EN HISTÒRIA.

L'horta de València, l'horta de Múrcia i la vall de Granada són les tres xarxes o espais hidràulics històrics més grans, coneguts i característics de les anomenades grans hortes de la península Ibèrica. En els cercles acadèmics s'ha discutit molt sobre el seu presumpte origen romà o andalusí, i encara que en l'actualitat és evident que els paisatges irrigats no tenen a veure amb Roma i sí molt amb el món islàmic, en realitat és molt poc el que sabem dels seus veritables orígens i evolució tot i les metodologies científiques com l'Arqueologia.

Són diversos els elements que fan que l'Arqueologia haja trobat molts problemes a l'hora d'arribar a l'origen d'aquest tema, perquè els sistemes de regadiu són, en la seva pròpia essència estructural, monolítics. Al final d'aquest article ja ho resumirem.

El primer i més visible és que els sistemes de reg que s'utilitzen en l'actualitat són molt extensos i

estan en ple funcionament, per la qual cosa, per entendre'ns, un equip d'arqueòlegs no pot arribar avui a un lloc i posar-se a excavar en una sèquia per on està passant aigua per al reg. Així doncs, hem de donar un salt cap al passat per entendre que el sistema de reg més antic està "amagat" per sota del nostre.

Així passem al següent punt, la rigidesa dels sistemes hidràulics per a l'aprofitament de l'aigua. Aquesta rigidesa la marquen els mateixos accidents geogràfics: el curs dels rius i el seu pendent en el camí cap a la desembocadura. Els constructors del sistema de sèquies es van haver d'adaptar al mitjà natural i, una vegada realitzat i veient que era efectiu, resultà pràcticament immutable. Ho explicaré: si una sèquia es deteriora no s'abandona, es reconstrueix al damunt tantes vegades com aquesta ho necessitarà, la qual cosa dificulta saber en quin moment es construí la primera sèquia.

Ejemplo de estructura fosilizada. Azud de Rascanya, Valencia. Este dique data del siglo XV, momento en que se trasladó aguas arriba el original para dar riego a una mayor extensión de campos.

Partidor de llengua

Llavors, com es pot traçar la xarxa que descriu l'espai irrigat? La prospecció hidràulica consisteix en un minuciós i exhaustiu treball de camp encaminat a la reconstrucció planimètrica de tot el perímetre irrigat en el seu estat actual i els elements que ho componen: captació, sèquia principal, branques de derivació, partidors, límits de les terrasses o parcel·les, safarejos i emplaçament de molins. El material indispensable per aquesta prospecció és: l'ampliació de fotografia aèria. Gràcies a aquesta pràctica es pot veure l'extensió i relació entre l'espai irrigat i el nucli de població.

El que també s'ha pogut estudiar, referent a això, són els anomenats sistemes fossilitzats, petits sistemes de reg abandonats que, bé perquè el nucli de població on aquest sistema estava associat va desaparèixer, bé perquè amb posterioritat va haver-hi una reparcel·lació del terreny, van quedar abandonats i en desús.

Però tot allò que l'Arqueologia observa des del nostre "ara" ha de ser contrastat per afinar les possibles interpretacions i, per a això s'acudeix als textos més antics d'època feudal, on s'estableix el sistema de parcel·lació i quantitats d'aigua necessàries per al seu reg.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA:

- FURIÓ, A. LAIRÓN, A. L'espai de l'aigua: Xarxes i sistemes d'irrigació a la Ribera del Xúquer en la perspectiva històrica. Ed. Universitat de València. 2000.
- TORRÓ, J. GUINOT, I. Hidràulica agrària i societat feudal. Pràctiques, tècniques, espai. Ed. Publicació de la Universitat de València. 2015.
- KIRCHNER, H. NAVARRO, C. Objectius, mètodes i pràctica de l'Arqueologia Hidràulica. En Arqueologia i territori medieval, 1, 159-182.

Podríem plantejar-nos algunes preguntes: Van poder els musulmans trobar-se, a la seva arribada al segle VIII, aquests sistemes d'irrigació ja realitzats pels nuclis locals en època tardo-romana? Van poder aprofitar-los i millorar-los? O per contra, van trobar un sistema decadent i amortitzat i els nous assentaments musulmans, d'origen clànic, van representar una profunda transformació del paisatge rural? Va haver-hi continuïtat o ruptura? Si és ben cert que el sistema d'irrigació que seguim explotant té la mateixa morfologia que els sistemes estudiats en el nord del Magrib, també és cert que sistemes d'irrigació i d'aprofitament de l'aigua molt semblats s'han trobat en àrees agrícoles de sud Amèrica.

De forma generalitzada els sistemes hidràulics que coneixem, i que daten d'època medieval, es basen en uns mateixos criteris funcionals. Primer, l'existència d'un punt de captació, l'assut; segon, un canal de circulació per fer arribar l'aigua fins a la zona de reg; i, tercer, una xarxa de distribució constituïda per partidors que divideixen el cabal disponible i una xarxa de braços i canals secundaris per repartir l'aigua pels camps, entre els quals s'ha de diferenciar entre braços que són al seu torn de circulació, i les sèquies que són simples regadores per a camps concrets.

Misteris apart, podem afirmar que el disseny de tot sistema hidràulic, amb independència de la seva complexitat i grandària, ve determinat pel punt de captació de l'aigua, el traçat de la sèquia principal i la disposició de les parcel·les. Això és fruit de com l'ésser humà ha observat la natura i com determina la invariabilitat del disseny hidràulic inicial, ja que el perímetre que s'irriga està limitat pel cabal d'aigua i la línia de rigidesa de la sèquia principal. Aquesta estabilitat dels sistemes hidràulics, que gairebé no admet modificacions, ens permet identificar la seva pervivència en el nostre paisatge actual.